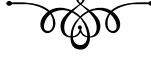

Natya Shastra Chapter 15

నాట్యశాస్త్రమ్ అధ్యాయః ౧౫

Document Information

Text title : naaTyashaastra adhyaaya 15 Chandovichitirnaama

File name : natya15.itx

Category : nATyashAstra, major_works, bharata

Location : doc_z_misc_major_works

Author : Sage Bharata

Transliterated by : Sowmya Krishnapur krsowmya at yahoo.com

Proofread by : Sowmya Krishnapur krsowmya at yahoo.com

Latest update : April 20, 2005

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

March 24, 2024

sanskritdocuments.org

నాట్యశాస్త్రమ్ అధ్యాయః ౧౫

॥ శ్రీరస్తు ॥

భరతమునిప్రణీతం నాట్యశాస్త్రమ్

అథ పఞ్చదశోఽధ్యాయః

ఛన్దాన్యేవం హి యానీహ మయోక్తాని ద్విజోత్తమాః ।

వృత్తాని తేషు నాట్యేఽస్మిన్ ప్రయోజ్యాని నిబోధత ॥ ౧ ॥

ఆద్యే పునరన్వేయే ద్వే ద్వే గురుణీ చేత్ ।

సా స్యాత్తనుమధ్యా గాయత్రసముత్థా ॥ ౨ ॥

యథా - సంత్యక్తవిభూషా భ్రష్టాఙ్గాననేత్రా ।

హస్తార్పితగణ్డా కిం ? త్వం తనుమధ్యా ॥ ౩ ॥

లఘుగణ ఆదౌ భవతి చతుష్కః ।

గురుయుగమన్వేయ మకరకశీర్షా ॥ ౪ ॥

యథా - స్వయముపయాంతం భజసి న కాన్తమ్ ।

భయకరి కిం ? త్వం మకరకశీర్షా ॥ ౫ ॥

ఏకమాత్రం షట్కే స్యాద్ ద్వితీయం పాదే ।

ఖ్యాతరూపా వృత్తే సా మాలినీ నామ్నా ॥ ౬ ॥

షడక్షరకృతే పాదే లఘు యత్ర ద్వితీయకమ్ ।

శేషాణి తు గురూణి స్యుర్మాలినీ సా మతా యథా ॥ ౭ ॥

స్నానగర్భాధిక్యైర్వస్త్రభూషాయోగైః ।

వ్యక్తమేవాసౌ త్వం మాలినీ ప్రఖ్యాతా ॥ ౮ ॥

ద్వితీయం పఞ్చమం చైవ లఘు యత్ర ప్రతిష్ఠితమ్ ।

శేషాణి చ గురూణి స్యుర్మాలతీ నామ సా యథా ॥ ౯ ॥

శోభతే బద్ధయా షట్పదావిద్ధయా ।

మాలతీమాలయా మానినీ లీలయా ॥ ౧౦ ॥

ద్వితీయం చ చతుర్థం చ పంచమం చ యదా లఘు ।
 యస్యాః సప్తాక్షరే పాదే జ్ఞేయా సా తూర్థతా యథా ॥ ౧౧॥
 సా త్రికా యది పాదే హ్యన్తిమశ్చ గకారః ।
 ఉష్ణిగుత్థితపాదా ఉర్థతా ఖలు నామ్నా ॥ ౧౨॥
 దస్తకృత్తకృతాస్త్రం వ్యాకులాలకశోభమ్ ।
 శంసతీవ తవాస్యం నిర్దయం రతయుద్ధమ్ ॥ ౧౩॥
 ఆదో ద్వే నిధనే వైవ గురుణీ యత్ర వై సదా ।
 పాదే సప్తాక్షరే జ్ఞేయా నామ్నా భ్రమరమాలికా ॥ ౧౪॥
 పాదే పాదే నివిష్టా సమ్యగ్విరచితా త్సా ।
 అన్యే యది గకారః సా తు భ్రమరమాలా ॥ ౧౫॥
 యథా - నానాకుసుమచిత్రే ప్రాప్తే సురభిమాసే ।
 ఏషా భ్రమతి మత్తా కాన్తే భ్రమరమాలా ॥ ౧౬॥
 ఆద్యం తృతీయమన్త్యం చ పంచమం సప్తమం తథా ।
 గురూణ్యష్టాక్షరే పాదే సింహలేఖేతి సా యథా ॥ ౧౭॥
 జాతు యస్య గౌ న , పాదే సంస్థితః సమస్వరూపే ।
 తామనుష్టబాశ్రయస్థాం వావదన్తి సింహలేఖామ్ ॥ ౧౮॥
 యత్త్వయా హ్యనేకభావైశ్చేష్టితం రహః సుగాత్రి ।
 తస్మనో మమ ప్రవిష్టం వృత్తమద్య సింహలేఖమ్ ॥ ౧౯॥
 చతుర్థం చ ద్వితీయం చ షష్టమష్టమమేవ చ ।
 గురూణ్యష్టాక్షరే పాదే యత్ర తన్మత్తచేష్టితమ్ ॥ ౨౦॥
 యదా తు జాత్పరౌ రతౌ గకార ఏవ చ స్థితః ।
 అనుష్టుబుద్భవం తదా వదన్తి మత్తచేష్టితమ్ ॥ ౨౧॥
 యథా - చరావఘూరితేక్షణం విలమ్బితాకులాలకమ్ ।
 అసంస్థితైః పదైః ప్రియా కరోతి మత్తచేష్టితమ్ ॥ ౨౨॥
 అష్టాక్షరకృతే పాదే సర్వాణ్యేవ భవన్తి హి ।
 గురూణీ యస్మిన్నా నామ్నా విద్యున్మాలేతి కీర్తితా ॥ ౨౩॥
 మౌ గౌ చాన్యైః యస్యాః పాదే పాదస్యాన్తే విచ్ఛేదశ్చ ।

సా చానుష్ఠపఛందస్సుకౌ నిత్యం సద్భిర్విద్యున్మాలా ॥ ౨౪ ॥

సామోభాభారెనానదీభిః శ్యామామోభైర్వాప్తే వ్యోమ్ని ।
ఆదిత్యాంశుస్పర్ధిన్యేషా దిక్షు భ్రాన్తా విద్యున్మాలా ॥ ౨౫ ॥

పఞ్చమం సప్తమం చాన్త్యం గురు పాదేఽప్తకే తథా ।
ఛన్దోజ్ఞైరేయమేతత్తు వృత్తం చిత్తవిలాసితమ్ ॥ ౨౬ ॥

స్మితవశవిప్రకాశైర్దశనపదైరమిభిః ।
వరతను పూర్ణచంద్రం తవ ముఖమావృణోతి ॥ ౨౭ ॥

నవాక్షరకృతే పాదే శ్రీణి స్మర్నైధనాని చ ।
గురూణి యస్యాః సా నామ్నా జ్ఞేయా మధుకరీ యథా ॥ ౨౮ ॥

షడిహా యది లఘూని స్మర్నైధనగతమకారశ్చేత్ ।
బుధజనబృహతీసంస్థా భవతి మధుకరీ నామ్నా ॥ ౨౯ ॥

కుసుమితమభిపశ్యస్తీ వివిధతరుగణైశ్చన్నమ్ ।
వనమతిశయగన్ధాఢ్యం భ్రమతి మధుకరీ హృష్టా ॥ ౩౦ ॥

దశాక్షరకృతే పాదే శ్రీణ్యాదౌ శ్రీణి వైధనే ।
యస్యా గురూణి సా జ్ఞేయా పఞ్క్తిరుత్పలమాలికా ॥ ౩౧ ॥

శ్రీణ్యాదౌ యది హి గురూణి స్మృశ్చత్వారో యది లఘవో మధ్యే ।
పఞ్క్తివన్తగతమకారః స్యాద్విజ్ఞేయా కువలయమాలాఖ్యా ॥ ౩౨ ॥

యథా - ఆస్మిన్స్తే శిరసి తదా కాన్తే వైడూర్యస్ఫటికసువర్ణాఢ్యే ।
శోభాం స్వాం న వహతి తాం బద్ధా సుశ్లిష్టా కువలయమాలేయమ్ ॥ ౩౩ ॥

ద్వితీయం చ చతుర్థం చ షష్టమష్టమమేవ చ ।
పూర్వం దశాక్షరే పాదే యత్ర సా శిఖిసారిణీ ॥ ౩౪ ॥

జౌ త్రికౌ హి పాదగౌ తు యస్య గౌ చ సంశ్రితౌ తథా సమా స్తౌ ।
పఞ్క్తియోగసుప్రతిష్ఠితాన్గీ సా మయూరసారిణీతి నామ్నా ॥

౩౫ ॥

యథా - వైవ తేఽస్తి సంగమో మనుష్యైర్నాపి కామభోగచిహ్నామన్యత్ ।
గర్భిణీవ దృశ్యనే హ్యనార్యే కిం మయూరసారిణీ త్వమేవమ్ ॥

౩౬ ॥

ఆద్యం చతుర్థమన్త్యం చ సప్తమం దశమం తథా ।

గురూణి త్రైపుభే పాదే యత్ర స్యుర్దోధకం తు తత్ ॥ ౩౭॥

భౌ తు భగావతి యస్య గణాః స్యుః స్యాచ్చ యత్ప్రవతుర్భిరథాఽస్మిన్ ।

త్రైపుభవేవ హి తత్ఫల నామా దోధకవృత్తమితి ప్రవదన్తి ॥ ౩౮॥

యథా - ప్రస్థలితాప్రపదప్రవిచాయం మత్తవిఘ్నార్థితగాత్రవిలాసమ్ ।

పశ్య విలాసిని కుజ్జారమేతం దోధకవృత్తమయం ప్రకరోతి ॥ ౩౯॥

ఆదౌ ద్వా పంచమం చైవాప్యష్టమం నైధనం తథా ।

గురుణ్యేకాదశే పాదే యత్ర తన్మోటకం యథా ॥ ౪౦॥

ఏషోఽమ్బుదతుల్యనిస్వనరవః క్షీవః స్థలమానవిలమ్బగతిః ।

శ్రుత్వా ఘనగర్జితమద్రితఠే వృక్షాన్ ప్రతిమోటయతి ద్విరదః ॥ ౪౧॥

నవమం సప్తమం షష్ఠం తృతీయం చ భవేల్లఘు ।

సర్వాస్వవస్థాసు చ కామతన్త్రే యోగ్యాసి కిం వా బహునేన్ద్రవజ్రా ॥ ౪౩॥

ఏభిరేవ తు సంయుక్తా లఘుభిస్త్రైపుభీ యదా ।

ఉపేన్ద్రవజ్రా విజ్ఞేయా లఘ్వాదావిహ కేవలమ్ ॥ ౪౪॥

ప్రియే శ్రియా వర్ణవిశేషణేన స్మితేన కాన్త్యా సుకుమారభావైః ।

అమీ గుణా రూపగుణానురూపా భవన్తి తే కిం త్వముపేన్ద్రవజ్రా ॥ ౪౫॥

ఆద్యం తృతీయమన్త్యం చ సప్తమం నవమం తథా ।

గురూణ్యేకాదశే పాదే యత్ర సా తు రథోద్ధతా ॥ ౪౬॥

కిం త్వయా సుభట దూరవర్జితం నాత్మనో న సుహృదాం ప్రియం కృతమ్ ।

యత్ఫలాయనపరాయణస్య తే యాతి ధూలిరధునా రథోద్ధతా ॥

౪౭॥

యథా - కిం త్వయా కుమతినఙ్గయా సదా నాజ్ఞయేవ సుహృదాం ప్రియం కృతమ్ ।

యద్ గృహోద్వచనరోషకమృతా యాతి తూర్ణమబలా రథోద్ధతా ॥ ౪౮॥

ఆద్యం తృతీయమన్త్యం చ సప్తమం దశమం గురు ।

యస్యాస్తు త్రైపుభే పాదే విజ్ఞేయా స్వాగతా హి సా ॥ ౪౯॥

యథా - ఆద్య మే సఫలమాయతనేత్రే జీవితం మదనసంశ్రయభావమ్ ।

ఆగతాసి భవనం మమ యస్మాత్స్వాగతం తవ వరోరు నిషీద ॥

౫౦॥

షష్ఠం చ నవమం చైవ లఘునీ త్రైష్ఠుభే యది ।
గురూణ్యన్యాని పాదే తు సా జ్ఞేయా శాలినీ యథా ॥ ౫౧॥

దుఃశీలం వా నిర్గుణం వాపరం వా
లోకే ధైర్యాదప్రియం న బ్రవీషి ।
తస్మాచ్ఛీలం సాధుహేతోః సువృత్తం
మాధుర్యాత్స్యత్సర్వథా శాలినీ త్వమ్ ॥ ౫౨॥

తృతీయం చైవ షష్ఠం చ నవమం ద్వాదశం తథా ।
గురూణి జాగతే పాదే యత్ర తత్తోటకం భవేత్ ॥ ౫౩॥

యది సోఽత్ర భవేత్తు సముద్రసమస్త్రిషు చాపి తథా నియమేన యతిః ।
సతతం జగతివిహితం హి తతం గదితం ఖలు తోటకవృత్తమిదమ్ ॥ ౫౪॥

యథా - కిమిదం కపటాశ్రయదుర్విషహం బహుశాత్యమథోల్బాణరూక్షకథమ్ ।
స్వజనప్రియసజ్జనభేదకరం నను తోటకవృత్తమిదం కురుషే ॥

౫౫॥

ఆద్యం తృతీయమన్త్యం చ పఞ్చమం షష్ఠమేవ చ ।
తథోపాన్త్యం జగత్స్యాం చ గురు చేత్కుముదప్రభా ॥ ౫౬॥

యా త్రికా తథా న్యో యది ఖలు పాదే
షడ్భిరేవ వర్ణైర్యది చ యతిః స్యాత్ ।
నిత్యసంనివిష్టా జగతివిధానే
నామతః ప్రసిద్ధా కుముదనిభా సా ॥ ౫౭॥

యథా - మన్మథేన విద్ధా సలలితభావా
నృత్తగీతయోగా ప్రవికసితాక్షీ ।
నిన్ద్యమద్య కిం త్వం విగలితశోభా
చన్ద్రపాదయుక్తా కుముదవతీ చ ॥ ౫౮॥

మతాన్తరే - యది ఖలు పాదే న్యో త్రికా యథా యా
యతిరపి వర్ణైః షడ్భిరేవ చేత్స్యాత్ ।
జగతివిధానే నిత్యసంనివిష్టా
కుముదనిభా సా నామతః ప్రసిద్ధా ॥ ౫౯॥

యథా - కుముదనిభా త్వం కామబాణవిధ్ధా కిమసి నతభ్రూః శీతవాతదగ్ధా ।
మృదునలినీవాపాణ్ణువక్త్రశోభా కథమపి జాతా హ్యగ్రతః సఖీనామ్ ॥ ౬౦॥

ద్వాదశాక్షరకే పాదే సప్తమం దశమం లఘు ।
ఆదౌ పఞ్చాక్షరచ్ఛేదశ్చన్ద్రలేఖా తు సా యథా ॥ ౬౧॥

వక్త్రం సౌమ్యం తే పద్మపత్రాయతాక్షమ్
కామస్యావాసం సునాసోచ్ఛప్రహాసమ్ ।
కామస్యాపీదం కామమాహర్తుకామం
కాన్తే కాన్త్యా త్వం చన్ద్రలేఖేవ భాసి ॥ ౬౨॥

తృతీయమన్త్యం నవమం పఞ్చమం చ యదా గురు ।
ద్వాదశాక్షరకే పాదే యత్ర సా ప్రమితాక్షరా ॥ ౬౩॥

యథా - స్మితభాషిణీ హ్యచపలాపరుషా నిభృతాపవాదవిముఖీ సతతమ్ ।
అపి కస్యవిద్యువతిరస్తి సుఖా ప్రమితాక్షరా స హి పుమాణ్ణుయతి ॥ ౬౪॥

ద్వితీయమన్త్యం దశమం చతుర్థం పఞ్చమాష్టమే ।
గురూణి ద్వాదశే పాదే వంశస్థా జగతీ తు సా ॥ ౬౫॥

యది త్రికౌ జ్ఞౌ భవతస్తు పాదతస్థైవ చ జ్రావవసానసంస్థితౌ ।
తదా హి వృత్తం జగతీప్రతిష్ఠితం వదన్తి వంశస్థమితీహ నామతః ॥ ౬౬॥

న మే ప్రియా త్వం బహుమానవర్జితాం ప్రియం ప్రియా తే పరుషాభిభాషిణీ ।
తథా చ పశ్యామ్యహమద్య విగ్రహం ధ్రువం హి వంశస్థగతిం కరిష్యతి ॥ ౬౭॥

చతుర్థమన్త్యం దశమం సప్తమం చ యదా గురు ।
భవేద్ధి జాగతే పాదే తదా స్యాద్ధరిణ్ణుతా ॥ ౬౮॥

పరుషవాక్యకశాభిహితా త్వయా భయవిలోకనపార్శ్వనిరీక్షణా ।
వరతనుః ప్రతతప్లుతసర్పజైరనుకరోతి గత్తైర్ధరిణ్ణుతమ్ ॥ ౬౯॥

సప్తమం నవమం చాన్త్యముపాన్త్యం చ యదా గురు ।
ద్వాదశాక్షరకే పాదే కామదత్తేతి సా యథా ॥ ౭౦॥

కరజపదవిభూషితా యథా త్వం సుదతి దశనవిక్షతాధరా చ ।
గతిరపి చరణావలగ్నమన్దా త్వమసి మృగనిభాక్షీ కామదత్తా ॥ ౭౧॥

ఆద్యం చతుర్థం దశమం సప్తమం చ యదా లఘు ।
పాదే తు జాగతే యస్యా అప్రమేయా తు సా యథా ॥ ౭౨॥

న తే కాచిదన్యా సమా దృశ్యతే స్త్రీ
 నృలోకే విశిష్టా గుణైరద్వితీయైః ।
 త్రిలోక్యాం గుణజ్ఞాన్ సమాహృత్య సర్వాన్
 జగత్యప్రమేయాసి సృష్టా విధాత్రా ॥ ౭౩॥

ద్వితీయం పంచమం చైవ హ్యష్టమేకాదశే యథా ।
 పాదే యత్ర లఘూని స్యుః పద్మినీ నామ సా యథా ॥ ౭౪॥

రాస్త్రికాః సాగరాఖ్యా నివిష్టా యదా
 స్యాత్ త్రికే చ త్రికే యుక్తరూపా యతిః ।
 సన్నివిష్టా జగత్సాక్షతస్సా బుధైర్
 నామతశ్చాపి సంకీర్త్యతే పద్మినీ ॥ ౭౫॥

దేహతోయాశయా వక్త్రపద్మోజ్జ్వలా నేత్రభృంజాకులా దన్తహంసస్మితా ।
 కేశపాశచ్ఛదా చక్రవాకస్తనీ పద్మినీవ ప్రియే భాసి మే సర్వదా ॥ ౭౬॥

పుల్లపద్మాననా త్వం ద్వీరేఫక్షణా కేశపత్రచ్ఛదా చక్రవాకస్తనీ ।
 పీతతోయావలీ బద్ధకాశ్చీగుణా పద్మినీవ ప్రియే భాసి నీరే స్థితా ॥ ౭౭॥

ఆదౌ షట్ దశమం చైవ పాదే యత్ర లఘూన్యథ ।
 శేషాణి తు గురూణి స్యుర్జాగతే పుటసంజ్ఞితా ॥ ౭౮॥

యది చరణనివిష్టా నౌ తథా మ్యో యతివిధిరపి యుక్త్యాష్టాభిరిష్టః ।
 భవతి చ జగత్స్థః సర్వదాసౌ య ఇహ హి పుటవృత్తం నామతస్తు ॥ ౭౯॥

ఉపవనసలిలానాం బాలపద్మైర్భ్రమరపరభృతానాం కణ్ఠనాదైః ।
 మదనమదవిలాసైః కామినీనాం కథయతి పుటవృత్తం పుష్పమాసః ॥ ౮౦॥

ద్వితీయాన్వేయే చతుర్థం చ నవమైకాదశే గురు ।
 విచ్ఛేదోఽతిజగత్స్యాం తు చతుర్భిః సా ప్రభావతీ ॥ ౮౧॥

కథం న్విదం కమలవిశాలలోచనే గృహం ధన్వైః పిహితకరే దివాకరే ।
 అచిన్తయన్త్యభినవవర్షవిద్యుత్తన్వమాగతా సుతను యథా ప్రభావతీ ॥ ౮౨॥

త్రీణ్యాదావష్టమం చైవ దశమం వైధనద్వయమ్ ।
 గురూణ్యతిజగత్స్యాం తు త్రిభిశ్చైవైః ప్రహర్షిణీ ॥ ౮౩॥

భావస్సర్మధురకథైః సుభాషితైస్త్వం

సాటోపస్థలితవిలమ్బితైర్గతైశ్చ ।

శోభాఙ్గైర్ధ్వరసి మనాంసి కాముకానాం

సువ్యక్తం హ్యతిజగతీ ప్రహర్షిణీ చ ॥ ౮౪॥

షష్ఠం చ సప్తమం చైవ దశమైకాదశే లఘు ।

త్రయోదశాక్షరే పాదే జ్ఞేయం మత్తమయూరకమ్ ॥ ౮౫॥

విద్యున్నధాః సేన్ద్రధనురజ్ఞాతదేహా

వాతోద్ధూతాః శ్వేతవలకాకృతశోభాః ।

ఏతే మేఘా గర్జితనాదోజ్జ్వలచిహ్నాః

ప్రావృట్కాలం మత్తమయూరాః కథయన్తి ॥ ౮౬॥

ఆదౌ ద్వై చతుర్థం చైవ చాష్టమైకాదశే గురు ।

అన్వోపాన్వే చ శక్వర్యా వసన్తతిలకా యథా ॥ ౮౭॥

చిత్రైర్వసన్తకుసుమైః కృతకేశహస్తా ।

స్రగ్ధామమాల్యరచనా సువిభూషితాఙ్గీ ।

నానావసన్తకవిభూషితకర్ణపాశా

సాక్షాద్వసన్తతిలకేవ విభాతి నారీ ॥ ౮౮॥

పఞ్చాదౌ శక్వరీ పాదే గురూణి త్రీణి వైధనే ।

పఞ్చాక్షరాదౌ చ యతిరసంబాధా తు సా యథా ॥ ౮౯॥

యథా - మానాలోకజ్ఞః సుతబలకులశీలాఢ్యో

యస్మిన్సమ్మానం న సదృశమను పశ్యేద్ధి ।

గచ్ఛేత్తం త్యక్త్వా ద్రుతగతిరపరం దేశమ్

కీర్ణా నానారైరవనిరియమసంబాధా ॥ ౯౦॥

చత్వార్యాదౌ గురూణి స్ఫుర్దశమైకాదశే తథా ।

అన్వోపాన్వే చ శక్వర్యాః పాదే తు శరభా యథా ॥ ౯౧॥

ఏషా కాన్తా వ్రజతి లలితా వేపమానా

గుల్మైశ్చున్నం వనమభినవైః సమ్ప్రవిధమ్ ।

హా హా కష్టం కిమిదమితి నో వేద్ధి మూఢో

వ్యక్తం కాన్తే శరభలలితాన్త్యం కరోషి ॥ ౯౨॥

అదౌ షట్ దశమం చైవ లఘు చైవ త్రయోదశమ్ ।

యత్రాతిశయం పాదే జ్ఞేయా నాస్తిముఖీ తు సా ॥ ౯౩॥

యథా - న ఖలు తవ కదాచిత్కృతామ్రాయతాక్షం
 భ్రుకుటివలితభజ్గం దృష్టపూర్వం మయాస్యమ్ ।
 కిమిహ బహుభిరుక్తైర్యా మమేచ్ఛా హృదిస్థా
 త్వమసి మధురవాక్యా దేవి నాస్తిముఖీవ ॥ ౯౪॥

ఆద్యం చతుర్థం షష్ఠం చ నైధనం చ యదా గురు ।
 షోడశాక్షరకే పాదే యత్రేభలలితం తు తత్ ॥ ౯౫॥

భౌ యది నాశ్చ నిత్యమిహ విరచితవరణః
 గశ్చ తథా వై భవతి నిధనముపగతః ।
 స్యాదపి చాష్టిమేవ యది సతతమనుగతం
 తత్థలు వృత్తమగ్రవృషభగజవిలసితమ్ ॥ ౯౬॥

కాలతోయధరైః సుధీరధనపటుపటహారపైః
 సరకదమ్బునీపకుటజకుసుమసురభిః ।
 కన్దలసేన్ద్రగోపకరచితమవనితలం
 వీక్ష్య కరోత్యసౌ వృషభగజవిలసితమ్ ॥ ౯౭॥

ఆద్యాత్పరాణి వై పఞ్చ ద్వాదశం సత్రయోదశః ।
 అన్త్యోపాన్త్యే చ దీర్ఘాణి లలితప్రవరం హి తత్ ॥ ౯౮॥

యదా య్మా పాదస్థా భవత ఇహ చేత్స్నా తథా గౌ
 తథా షడ్భిశ్చాన్త్యైర్యతిరపి చ వర్తైర్యథా స్యాత్ ।
 తదప్యష్టా నిత్యం సమనుగతమేవోక్తమన్త్యైః
 ప్రయోగజ్ఞైర్వృత్తం ప్రవరలలితం నామతస్తు ॥ ౯౯॥

యథా - నఖాలీఢం గాత్రం దశనఖచితం చోష్ఠగణ్ఠం
 శిరః పుష్పోన్మిశ్రం ప్రవిలులితకేశాలకాన్తమ్ ।
 గతిః ఖిన్నా చేయం వదనమపి సంభ్రాన్తనేత్రమ్
 అహో శ్లాఘ్యం వృత్తం ప్రవరలలితం కామచేష్టమ్ ॥ ౧౦౦॥

ఆద్యాత్పరాణి పఞ్చాథ ద్వాదశం సత్రయోదశమ్ ।
 అన్త్యం సప్తదశే పాదే శిఖరిణ్యాం గురూణి చ ॥ ౧౦౧॥

చతుర్భిస్తస్యైవ ప్రవరలలితస్య త్రికగణైః
 యదా లౌ గశ్చాన్తే భవతి చరణేఽత్యష్టిగదితే ।

యదా షడ్భిశ్చేచ్ఛదో భవతి యది మార్గేణ విహితః
తదా వృత్తేష్వేషా ఖలు శిఖరిణీ నామ గదితా ॥ ౧౦౨ ॥

యథా - మహానద్యా భోగం పులిసమివ భాతి తే జఘనం
తథాస్యం నేత్రాఢ్యం భ్రమరసహితం పఙ్కజమివ ।
గతిర్మన్దా చేయం సుతను తవ చేష్టా సులితా
స్తనాభ్యాం తాభ్యాం త్వం శిఖరిణీ సుపీనాసి వనితే ॥ ౧౦౩ ॥

యత్ర పఙ్కజ లఘూన్యాదౌ త్రయోదశచతుర్దశే ।
షోడశకాదశే వైవ తత్స్వార్షద్యుషభచేష్టితమ్ ॥ ౧౦౪ ॥

యది హి చరణే నౌ స్థా గః క్రమాద్వినివేశితాః
యది ఖలు యతిః షడ్భిర్వర్షైర్నైర్నథా దశభిః పునః ।
యది విహితం స్యాదత్యష్టిః ప్రయోగసుఖాశ్రయం
వృషభలలితం వృత్తం జ్ఞేయం తథా హరిణీతి వా ॥

౧౦౫ ॥

యథా - జలధరరవం శ్రుత్వా శ్రుత్వా మదోచ్ఛ్రయదర్పితో
విలిఖితమహీశ్శ్లక్షాక్షేపైర్వృషైః ప్రతినర్ద్య చ ।
స్వయువతివృతో గోష్ఠాద్గోష్ఠం ప్రయాతి చ నిర్భయో
వృషభలలితం చిత్రం వృత్తం కరోతి చ శాద్యతే ॥ ౧౦౬ ॥

చత్వార్యదౌ చ దశమం గురు యత్ర త్రయోదశం
చతుర్దశం తథాన్యే ద్వే చైకాదశమథాపి చ ॥ ౧౦౭ ॥

యదా సప్తదశే పాదే శేషాణి చ లఘూన్యథా
భవన్తి యస్మిన్నా జ్ఞేయా శ్రీధరీ నామతో యథా ॥ ౧౦౮ ॥

మో భౌ చ స్యుశ్చరణరచితాస్తౌ గురూ చ ప్రవిష్టా
శ్చేదః శిష్టో యది చ దశభిః స్వాత్తథాన్యైశ్చతుర్భిః ।
అత్యష్టా చ ప్రతినయమితా వర్ణతః స్పష్టరూపా
సా విజ్ఞేయా ద్విజమునిగణైః శ్రీధరీ నామతస్తు ॥ ౧౦౯ ॥

స్నానైశ్చూర్ణైః సుఖసురభిభిర్గన్ధవాసైశ్చ ధూపైః
పుష్పైశ్చాన్యైః శిరసి రచితైర్వస్త్రయోగైశ్చ తైస్థైః
।

నానారత్నైః కనకఖచితైర్జనంభోగసంస్థైః

రవ్యక్తం కాస్తే కమలనిలయా శ్రీధరీవాతిభాసి ॥ ౧౧౦॥

ఆద్యం చతుర్థం షష్ఠం చ దశమం వైధనం గురు ।
తద్వంశపత్రపతితం దశభిః సప్తభిర్యతిః ॥ ౧౧౧॥

యథా ఏష గజోఽద్రిమస్తకతఠే కలభపరివృతః
క్రీడతి వృక్షగుల్మగహనే కుసుమభిరనతే ।
మేఘురవం నిశమ్య ముదితః పవనజవసమః
సుందరి వంశపత్రపతితం పునరపి కురుతే ॥ ౧౧౨॥

ద్వితీయమన్త్యం షష్ఠం చాప్యష్టమం ద్వాదశం తథా ।
చతుర్దశం పంచదశం పాదే సప్తదశాక్షరే ॥ ౧౧౩॥

భవన్తి యత్ర దీర్ఘాణి శేషాణి చ లఘూన్యథ ।
విలమ్బితగతిః సా తు విజ్ఞేయా నామతో యథా ॥ ౧౧౪॥

యదా ద్విరుదితౌ హి పాదమభిసంశ్రితౌ జ్ఞౌ త్రికౌ
తథైవ చ పునస్తయోర్నిధనమాశ్రితౌ యౌ లగౌ ।
తదష్టిరతిపూర్వికా యతిరపి స్వభావాద్యథా
విలమ్బితగతిస్తదా నిగదితా ద్విజైర్నామతః ॥ ౧౧౫॥

యథా - విఘూర్ణితవిలోచనా పృథువికీర్ణహారా పునః
ప్రలమ్బురశనా చలత్ఫలితపాదమన్తక్లమా ।
న మే ప్రియమిదం జనస్య బహుమానరాగేణ య
న్మదేన వివశా విలమ్బితగతిః కృతా త్వం ప్రియే ॥ ౧౧౬॥

పంచాదౌ పంచదశకం ద్వాదశైకాదశే గురు ।
చతుర్దశం తథాన్వే ద్వే చిత్రలేఖా ధృతౌ స్మృతా ॥ ౧౧౭॥

యథా నానారత్నాఢ్యైర్బహుభిరధికం భూషణైరఙ్గసంస్తై
ర్నానా గన్ధాఢ్యైర్మదనజనకైరఙ్గరాగైర్విచిత్రైః ।
కేళైః స్నానాఢ్యైః కుసుమభరితైర్వస్త్రరాగైశ్చ త్రైస్తైః
కాస్తే సంక్షేపాత్ కిమిహ బహునా చిత్రలేఖేవ భాసి ॥

౧౧౮॥

అన్త్యం సప్తదశం చైవ షోడశం సచతుర్దశమ్ ।
త్రయోదశం ద్వాదశం చ షష్ఠమష్టమమేవ చ ॥ ౧౧౯॥

శ్రీణ్యాదౌ చ గురూణి స్యుర్యస్మిన్స్త్యేకోనవింశతే ।

పాదే లఘూని శేషాణి శార్దూలక్రీడితం తు తత్ ॥ ౧౨౦॥

మ్నా జ్ఞౌ తౌ గురు చ ప్రయోగనియతా యస్మిన్నివిష్టాస్త్రికా

ఆద్యా చాన్త్యయతిశ్చతుస్త్రికయుతా జ్ఞేయా పరా సప్తభిః ।

నిత్యం యత్పదమాశ్రితా హ్యతిధృతిర్నిత్యం కపీనాం ప్రియం

తజ్ఞేయం ఖలు వృత్తజాతినిపుణైః శార్దూలవిక్రీడితమ్ ॥ ౧౨౧॥

యథా - నానాశస్త్రతఘ్నితోమరహతాః ప్రభ్రష్టసర్వాయుధాః

నిర్భిన్నోదరపాదబాహువదనా నిర్ణాశితాః శత్రవః ।

ధైర్యోత్సాహపరాక్రమప్రభృతిభిస్సైర్విచిత్రైర్గుణైః

వృత్తం తే రిపుఘాతి భాతి సమరే శార్దూలవిక్రీడితమ్ ॥ ౧౨౨॥

తావత్త్వం విజితేన్ద్రియః శుభమతే సర్వాత్మనా ప్రత్యహం

దానే శీలవిధౌ చ యోజయ మనః స్వర్గాపవర్గాపహమ్ ।

యావద్ వ్యాధిజరాప్రచణ్డనఖరో వ్యాయత్సటాభిర్భృశం

మృతుస్యై న కరోతి జీవితమృగైః శార్దూలవిక్రీడితమ్ ॥ ౧౨౩॥

చత్వార్యాదౌ చ షష్ఠం చ సప్తమం సచతుర్దశమ్ ।

తథా పఞ్చదశం చైవ షిడశం నైధనం తథా ॥ ౧౨౪॥

ఏతాని చ గురూణి స్యుః శేషాణి తు లఘూన్యథ ।

పాదే యత్ర కృతౌ జ్ఞేయా నామ్నా సువదనా తు సా ॥ ౧౨౫॥

స్త్రౌ మ్నా య్భా ల్గౌ చ సమ్యగ్యుధి చ విరచితాః పాదే క్రమవశాత్

విచ్ఛేదః సప్తభిః స్యాత్పునరపి చ యతిః సప్తాక్షరకృతా ।

యద్యేషా సంశ్రితా స్యాత్కృతిమపి చ పునః శ్లిష్టాక్షరపదా

విద్యధిర్భర్షవృత్తజాతౌ తత ఇహ గదితా నామ్నా సువదనా ॥ ౧౨౬॥

యథా - నేత్రే లీలాలసాన్తే కమలదలనిభే భ్రూచాపవినతే

రక్తోష్ఠం పీనమధ్యం సమసహితఘనాః స్నిగ్ధాశ్చ దశనాః ।

కర్ణావంసప్రలమ్పా చిబుకమపి నతం ఘోణా సురుచిరా

వ్యక్తం త్వం మర్త్యలోకే వరతను విహితాన్యేకా సువదనా ॥ ౧౨౭॥

చత్వార్యాదౌ తథా షష్ఠం సప్తమం చ చతుర్దశమ్ ।

అష్టాదశం సప్తదశం తథా పఞ్చదశం పునః ॥ ౧౨౮॥

అన్యోపాన్యే గురూణ్యత్ర లఘూన్యన్యాని సర్వదా ।

ఏకవింశతీకే పాదే స్తగ్ధరా నామ సా యథా || ౧౨౯ ||

మ్రా మ్నా యా యశ్చ సమ్యగ్యది హి విరచితాః స్యుస్త్రికాః పాదయోగే
వర్ణైః పూర్వోపదిష్టైర్వ్యతిరపి చ పునః సప్తభిః సప్తభిః స్యాత్ |

వృత్తం సమ్యగ్యది స్యాత్ప్రకృతిమనుగతం తత్త్వవిదిష్ఠిః ప్రదిష్ఠం
విజ్ఞేయం వృత్తజాతౌ కవిజనదయితా స్తగ్ధరా నామతస్తు || ౧౩౦ ||

యథా - చూతాశోకారవిస్తైః కురవకతిలకైః కర్ణికారైః శిరీష్టైః
పున్నాగైః పారిజాతైర్వకులకువలయైః కింశుకైః సాతిముక్తైః |
ఏతైర్నానాప్రకారైః బహులసురభిభిరిస్ప్రకీర్తైశ్చ త్తైస్త్వైః
వాసస్తైః పుష్పవృన్దైర్నరవర వసుధా స్తగ్ధరేవాద్య భాతి || ౧౩౧ ||

చతుర్థమాద్యం షష్ఠం చ దశమం ద్వాదశం తథా |
షోడశాష్టాదశే చైవ నైధనం చ గురూణ్యథ || ౧౩౨ ||

ద్వావింశత్యక్షరే పాదే శేషాణి చ లఘూన్యథ |
భవన్తి యత్ర తజ్ఞేయం భద్రకం నామతో యథా || ౧౩౩ ||

భౌ చరణే యదా వినియతౌ త్రికౌ క్రమవశాదథాతికృతివిధౌ
నౌ చ తతః పరం చ రుచిరావనన్తరకృతౌ నగావపి పునః |
తచ్చ దశాష్టవర్ణరచితా చతుర్వపి తథా యతిశ్చ సతతం
భద్రకవృత్తమేవ ఖలు నాట్యయోగకుశలైర్బుధైర్నిగదితమ్ || ౧౩౪ ||

ఉత్పత్తమేకహస్తచరణం ద్వితీయకరరేచితం
వంశమృదంగవాద్యమధురం విచిత్రకరణానుగం బహువిధమ్ |
భద్రకమేతదద్య సుభగే విదగ్ధగతిచేష్టితైః సులలితైః
సృత్యసి విభ్రమాకులపదం వివిక్తరసభావితం శశిముఖి || ౧౩౫ ||

అన్త్యమేకోనవింశం చ సప్తమం సత్రయోదశమ్ |
ఏకాదశం సప్తదశం పంచమం చ గురూణ్యథ || ౧౩౬ ||

శేషాణి చ లఘూని స్యుర్వికృత్యాశ్చరణే బుధైః |
వృత్తం తదశ్వలలితం విజ్ఞేయం నామతో యథా || ౧౩౭ ||

యది చ నకార ఆదిరచితః పదే విరచితోఽన్త ఏవ లగౌ
యది చ నభౌ త్రిధా చ నిహితౌ క్రమేణ ఖలు మధ్యావపి తథా |
యది చ సమాశ్రితం హి వికృతిం యతిశ్చ దశభిస్తథైకసహితైః

తత ఇహ కీర్తితం మునిగణైర్విశుద్ధవరితైస్తదశ్వలలితమ్ ॥ ౧౩౮॥

వివిధతురక్లనాగరథయోధసంక్కులమలం బలం సముదితం
శరశతశక్తికున్తపరిధాసియష్టివితతం బహుప్రహరణమ్ ।
రిపుశతముక్తశస్త్రవభీతశక్తితభటం భయాకులదిశం
కృతమభివీక్ష్య సంయుగముఖే సమర్పితగుణం త్వయాశ్వలలితమ్ ॥ ౧౩౯॥

షడాదావష్టమం చైవ హ్యేకాదశచతుర్దశే ।
వింశం సప్తదశం చైవ త్రయోవింశం తదైవ చ ॥ ౧౪౦॥

ఏతాని చ లఘూని స్యుః శేషాణ్యథ గురూణి చ ।
చతుర్వింశతికే పాదే మేఘమాలేతి సా యథా ॥ ౧౪౧॥

యది ఖలు చరణస్థితౌ నౌ త్రికౌ
కృతికారవ్యాప్తథా రాః స్యుః క్రమాత్ ।
భవతి యది యతిస్తథా సప్తభిః సప్తభి
స్త్రిష్వతోఽన్యాయతిః పఞ్చ విద్యాత్తథా ॥ ౧౪౨॥

పవనబలసమాహృతా తీవ్రగమ్భిరనాదా బలాకావలీమేఖలా
క్షితిధరసదృశోఽచ్చరూపా మహాసీలధూమాఙ్గానాభామ్బుగర్భోద్భవా ।
సురపతిధనురుజ్జ్వలాబద్ధకణ్ఠ్యా తడిద్ద్యోతసన్నాహపట్టిజ్వలా
గగనతలవిసారిణీ ప్రావృషణ్యా దృఢం మేఘమాలాధికం శోభతే ॥ ౧౪౩॥

ఆద్యం చైవ చతుర్థం చ పఞ్చమం షష్ఠమేవ చ ।
నవమం దశమం చైవ నైధనం చ భవేద్గురు ॥ ౧౪౪॥

లఘూన్యన్యాని శేషాణి పాదే స్యుః పఞ్చవింశకే ।
వృత్తజ్ఞైః సా తు విజ్ఞేయా క్రౌఞ్చపాదీతి నామతః ॥ ౧౪౫॥

భౌ యది పాదే స్థావపి చేష్టావభికృతిరపి చ హి యది ఖలు విహితా
నాశ్చ సముద్రాః స్యుర్వినివిష్టా యది చ ఖలు గురు భవతి నిధనగతమ్ ।
పఞ్చభిరాదౌ ఛేదముపేతా పునరపి యతిరిహ యది ఖలు దశభిః
క్రౌఞ్చపదేయం వృత్తవిధానే సురగణపితృగణమునిగణవిహితా ॥ ౧౪౬॥

యః కిల దాక్షం విద్రుతసోమం క్రతువరమచమసమపగతకలశం
పాతితయూపం క్షిప్తచషాలం విచయనమసమిధమపశుకచరుకమ్ ।
కార్ముకముక్తేనాశు చకార వ్యపగతసురగణపితృగణమిషుణా
నిత్యమసౌ తే దైత్యగణారిః ప్రదహతు మఖమివ రిపుగణమఖిలమ్ ॥ ౧౪౭॥

యా కపిలాక్షీ పిఙ్గలకేశీ కలిరుచిరనుదినమనునయకరినా
 ద్విరతరాభిః స్థూలసిరాభిః పరివృతవపురతిశయకుటిలగతిః ।
 ఆయతజఙ్ఘా నిమ్మకపోలా లఘుతరకుచయుగపరిగతహృదయా
 సా పరిహార్యా క్రౌఞ్చపదా స్త్రీ ధ్రువమిహ నిరవధిసుఖమభిలషతా ॥ ౧౪౮ ॥

అష్టావాదౌ గురూణి స్యుస్తథా చైకోనవింశకమ్ ।
 ఏకవింశం చ విజ్ఞేయం చతుర్వింశం సనైధనమ్ ॥ ౧౪౯ ॥

ఏతాని గురు సంఖ్యాని శేషాణి చ లఘూన్యథ ।
 షడ్వింశత్యక్షరే పాదే తద్భుజఙ్గవిజృమ్భితమ్ ॥ ౧౫౦ ॥

యస్యాం మౌ తో నాః స్త్రౌ నిత్యం ప్రతిచరణమథ
 గదితకాస్త్రీకా హ్యనుపూర్వశః
 షడ్వింశత్యామేకోనాయాం చ యది హి
 ఖలు యతిరభిధా చతుర్భిరథాష్టాభిః ।
 పశ్చాదన్వైస్య ల్లా సంయోజ్యో యది భవతి
 మనుజదయితాం సమాశ్రితముత్కృతిం
 నామ్నా వృత్తం లోకే ఖ్యాతం కవివదన
 వికసనపరం భుజఙ్గవిజృమ్భితమ్ ॥ ౧౫౧ ॥

యథా - రూపోపేతాం దేవైః సృష్టాం సమదగజ
 విలసితగతిం నిరీక్ష్య తిలోత్తమాం
 ప్రాదక్షిణ్యాత్ప్రాప్తాం ద్రష్టుం బహువదన
 మచలనయనం శిరః కృతవాన్ హరిః ।
 దీర్ఘం నిశ్వస్యాన్తర్గూఢం స్తనవదన
 జఘనరుచిరాం నిరీక్ష్య తథా పునః
 పృష్ఠే న్యస్తం దేవేన్ద్రేణ ప్రవరమణి
 కనకవలయం భుజఙ్గవిజృమ్భితమ్ ॥ ౧౫౨ ॥

దణ్డకం నామ విజ్ఞేయముత్కృతేరధికతరమ్ ।
 మేఘమాలాదికం తస్యైస్సానౌ చాదౌ కాగుహా త్రికాః ॥ ౧౫౩ ॥

యథా - ముదితజనపదాకులా స్ఫీతసస్యాకరా భూతధాత్రీ భవంతం సమభ్యర్చతి
 ద్వీరదకరవిలుప్తహిన్దాలతాలీవనాస్త్యాం నమస్యన్తి విన్ధ్యాదయః పర్వతాః ।
 సుఘటితకలశాశుక్తినిగిర్ణముక్తా ఫలైరూర్మిహస్తైర్నమస్యన్తి వః సాగరాః
 ముదితజలచరాకులాః సమ్ప్రకీర్ణమలాః కీర్తయన్తివ కీర్తిం మహానిమ్నగాః ॥ ౧౫౪ ॥

ఏతాని సమవృత్తాని మయోక్తాని ద్విజోత్తమాః ।
 విషమార్ధసమానాం తు పునర్వఙ్క్యామి లక్షణమ్ ॥ ౧౫౫ ॥
 యత్ర పాదాస్తు విషమా నానావృత్తసముద్భవాః ।
 గ్రథితాః పాదయోగేన తద్ వృత్తం విషమం స్మృతమ్ ॥ ౧౫౬ ॥
 ద్వా సమం ద్వా చ విషమౌ వృత్తేఽర్ధవిషమే తథా ।
 సర్వపాదైశ్చ విషమైర్వృత్తం విషమముచ్యతే ॥ ౧౫౭ ॥
 ప్రాస్వాద్యమథ దీర్ఘాద్యం దీర్ఘం ప్రాస్వమథాపి వా ।
 యుగ్మోజవిషమైః పాదైః వృత్తమర్ధసమం భవేత్ ॥ ౧౫౮ ॥
 పాదే సిద్ధే సమం సిద్ధం విషమం సార్వపాదికమ్ ।
 ద్వయోరర్ధసమం విద్యాదేష ఛేదస్తు పాదతః ॥ ౧౫౯ ॥
 ఛేదాస్తు యే మయా ప్రోక్తా సమవృత్తవికల్పితః ।
 త్రికైర్విషమవృత్తానాం సమప్రవఙ్క్యామి లక్షణమ్ ॥ ౧౬౦ ॥
 నైధనేఽన్యతరస్యాం వై ప్రథమే పాద ఇష్యతే ।
 ద్వితీయే చరణే చ స్యాదిత్యనుష్టుప్ సమాసతః ॥ ౧౬౧ ॥
 సా గౌ తు ప్రథమే పాదే స్రాల్లా చాపి ద్వితీయకే ।
 యుగ్మేఽర్ధవిషమే పాదే జ్ఞేయా పథ్యా తు సా త్రికైః ॥ ౧౬౨ ॥
 ప్రియదైవతమిత్రాసి ప్రియసంబన్ధిభాన్ధవా ।
 ప్రియదానరతా పథ్యా దయితే త్వం ప్రియాసి మే ॥ ౧౬౩ ॥
 మ్రా గౌ తు ప్రథమే పాదే య్సాల్లా చ ద్వితీయకే ।
 పాదే భౌల్లా తృతీయే చ చతుర్థే తు తసౌ లగౌ ॥ ౧౬౪ ॥
 నైవాచారో న తే మిత్రం న సంబన్ధిగుణప్రియా ।
 సర్వథా సర్వవిషమా పథ్యా న భవసి ప్రియే ॥ ౧౬౫ ॥
 అయుజోర్లక్షణం హ్యేతద్విపరీతం తు యత్ర చ ।
 పథ్యా హి విపరీతా సా విజ్ఞేయా నామతో యథా ॥ ౧౬౬ ॥
 కృతేన రమణస్య కిం సఖి రోషేణ తేఽప్యర్థమ్ ।
 విపరీతా న పథ్యాసి త్వం జడే కేన మోహితా ॥ ౧౬౭ ॥

చతుర్థాదక్షరాద్యత్ర త్రిలఘు స్వాదయుక్తతః ।
 అనుష్టుప్చపలా సా తు విజ్ఞేయా నామతో యథా ॥ ౧౬౮ ॥
 న ఖల్వస్యాః ప్రియతమః శ్రోతవ్యం వ్యాహృతం సఖ్యా ।
 నారదస్య ప్రతికృతిః కథ్యతే చపలా హీయమ్ ॥ ౧౬౯ ॥
 విపులా తు యుజి జ్ఞేయా లఘుత్వాత్సప్తమస్య తు ।
 సర్వత్ర సప్తమస్యైవ కేషాంచిద్విపులా యథా ॥ ౧౭౦ ॥
 సంక్షిప్తా వజ్రమధ్యే హి హేమకుమ్భునిభస్సనీ ।
 విపులాసి ప్రియే శ్రోణ్యాం పూర్ణచన్ద్రనిభాననే ॥ ౧౭౧ ॥
 గణ్గేవ మేఘాపగమే ఆప్లావితవసున్ధరా ।
 కూలవృక్షానారుజన్తీ ప్రవన్తీ విపులా బలాత్ ॥ ౧౭౨ ॥
 ఆగతా మేఘసమయే భీరు భీరుకులోద్ధతే ।
 ఏకరాత్రౌ పరగృహం చోరీ బన్ధనమర్హసి ॥ ౧౭౩ ॥
 ఏవం వివిధయోగాస్తు పథ్యాపాదా భవన్తి హి ।
 యుగ్మోజవిషమైః పాదైః శేషైరన్యైస్త్రైకైర్వథా ॥ ౧౭౪ ॥
 గుర్వన్తకః సర్వలఘుస్త్రీకో నిత్యం హి నేష్యతే ।
 ప్రథమాదక్షరాద్యత్ర చతుర్థాత్పాగ్లఘుః స్మృతః ॥ ౧౭౫ ॥
 పథ్యాపాదం సమాస్థాప్య త్రీణ్యన్తే తు గురూణ్యథ ।
 భవన్తి పాదే సతతం బుధైస్తద్వక్రమిష్యతే ॥ ౧౭౬ ॥
 దన్తక్షతాధరం సుభ్రు జాగరగ్లాననేత్రం చ ।
 రతిసంభోగభిన్నం తే దర్శనీయతరం వక్రమ్ ॥ ౧౭౭ ॥
 ఇత్యేషా సర్వవిషమా నామతోఽనుష్టుబుచ్యతే ।
 తద్విదాం మతవైషమ్యం త్రికాదక్షరతస్తథా ॥ ౧౭౮ ॥
 పాదే షోడశమాత్రాస్తు గాథాంశకవికల్పితాః ।
 చతుర్భిరంశక్తైరేయా వృత్తజ్ఞైర్వానవాసికా ॥ ౧౭౯ ॥
 అసంస్థితపదా సువిహ్వలాగ్నే మదస్థలితచేష్టితైర్మనోజ్ఞా ।
 క్వ యాస్యసి వరోరు సురతకాలే విషమా కిం వానవాసికా త్వమ్ ॥ ౧౮౦ ॥
 స్థా స్థా చ ప్రథమే పాదే తథా చైవ తృతీయకే ।

కేతుమత్యాం గణాః ప్రోక్తాః భౌ నౌ గశ్చ సదా బుధైః ॥ ౧౮౧ ॥

స్ఫురితాధరం చకీతనేత్రం రక్తకపోలమమ్బుజదలాక్షమ్ ।

కిమిదం రుషాపహృతశోభం కేతుమతీసమం వద ముఖం తే ॥ ౧౮౨ ॥

వక్త్రస్యాపరపూర్వస్య చాదౌ నౌ రో లగౌ త్రికాః ।

నజౌ రజౌ ద్వివీతీయే చ శేషాగ్రం పునరేవ తు ॥ ౧౮౩ ॥

ప్రథమే చ తృతీయే నౌ రతౌ గశ్చ ప్రకీర్తితః ।

గణాశ్చాపరవక్త్రే తు నజౌ జౌ ద్వివీచతుర్థయోః ॥ ౧౮౪ ॥

సుతను జలపరీతలోచనం జలదనిరుద్ధమివేన్ద్రమణ్ణలమ్ ।

కిమిదమపరవక్త్రమేవ తే శశివదనే౭ద్య ముఖం పరాజ్ఞుఖమ్ ॥ ౧౮౫ ॥

నౌ యౌ తు ప్రథమే పాదే న్నౌ జౌ గశ్చ తథాపరే ।

యత్ర తత్పుష్పితాగ్రా స్యాద్యది శేషం తు పూర్వవత్ ॥ ౧౮౬ ॥

పవనబలవిధూతచారుశాఖం

ప్రముదితకోకిలకణ్ఠనాదరమ్యమ్ ।

మధుకరపరిగీయమానశబ్దం

వరతను పశ్య వనం సుపుష్పితాగ్రమ్ ॥ ౧౮౭ ॥

స్థా స్థా చాదౌ యథా న్నౌ జౌ భౌ జౌ గశ్చ తథా పునః ।

స్థా స్థా గశ్చ త్రికా హ్యేతే ఉద్గతాయాః ప్రకీర్తితాః ॥ ౧౮౮ ॥

తవ రోమరాజిరతిభాతి సుతను మదనస్య మణ్ణరీ ।

నాభికమలవివరోత్పతితా భ్రమరావలీవ కుసుమాత్సముద్గతా ॥ ౧౮౯ ॥

స్థా స్థా చ తతో న్నౌ జౌ నౌ సౌ చేతి తృతీయకే ।

స్థా స్థా గశ్చ చతుర్థే తు లలితాయా గణాః స్మృతాః ॥ ౧౯౦ ॥

లలితాకులభ్రమితచారు వసనకరచారుపల్లవా ।

ప్రవికసితకమలకాన్తిమఖీ ప్రవిభాసి దేవీ సురతశ్రమాతురా ॥ ౧౯౧ ॥

ఏవమేతాని వృత్తాని సమాని విషమాణి చ ।

నాటకాద్యేషు కావ్యేషు ప్రయోక్తవ్యాని సూరిభిః ॥ ౧౯౨ ॥

సన్యన్యాన్యపి వృత్తాని యాన్యుక్తానీహ పిణ్ణశః ।

న చ తాని ప్రయోజ్యాని న శోభాం జనయన్తి హి ॥ ౧౯౩ ॥

యాన్యతః ప్రతిషిద్ధాని గీతకే తాని యోజయేత్ ।

ధ్రువాయోగే తు వక్ష్యామి తేషాం చైవ వికల్పనమ్ ॥ ౧౯౪॥
 వృత్తలక్షణమేవం తు సమాసేన మయోదితమ్ ।
 అతః ఊర్ధ్వం ప్రవక్ష్యామి హ్యోర్యాణామపి లక్షణమ్ ॥ ౧౯౫॥
 పథ్యా చ విపులా చైవ చషలా ముఖతోఽపరా ।
 జఘనే చపలా చైవ ఆర్యాః పఞ్చ ప్రకీర్తితాః ॥ ౧౯౬॥
 ఆసాం తు సమ్ప్రవక్ష్యామి యతిమాత్రావికల్పనమ్ ।
 లక్షణం నియమం చైవ వికల్పగుణసంశ్రయమ్ ॥ ౧౯౭॥
 యతిశ్చేదస్తు విజ్ఞేయశ్చతుర్మాత్రో గణః స్మృతః ।
 ద్వితీయాస్త్యైః యుజౌ పాదావయుజౌ త్వపరో స్మృతౌ ॥ ౧౯౮॥
 గురుమధ్యవిహీనస్తు చతుర్గణసమన్వితః ।
 అయుగ్గణో విధాతవ్యో యుగ్గణస్తు యథేప్పితః ॥ ౧౯౯॥
 షష్ఠో వై ద్వివికల్పస్తు నైధనో హ్యేకసంస్థితః ।
 పశ్చాదర్థే తు షష్ఠః స్యాదేకమాత్రస్తు కేవలః ॥ ౨౦౦॥
 ద్వివికల్పస్తు షష్ఠో యో గురుమధ్యో భవేత్తు సః ।
 తథా సర్వలఘుశ్చైవ యతినంజ్ఞాసమాశ్రితా ॥ ౨౦౧॥
 ద్వితీయాదిలఘురేయః సప్తమే పఞ్చమే యతిః ।
 ప్రథమాదిరథాస్త్యైః చ పఞ్చమే వా విధీయతే ॥ ౨౦౨॥
 గణేషు త్రిషు పాదస్య యస్యాః పథ్యా తు సా భవేత్ ।
 అతశ్చ విపులాన్యా తు విజ్ఞేయా యతిలక్షణా ॥ ౨౦౩॥
 అయుజః సర్వగురవో గురుమధ్యా గణా యుజః ।
 యస్యాః స్యుః పాదయోగే తు విజ్ఞేయా చపలా హి సా ॥ ౨౦౪॥
 త్రింశదాద్యే తు విజ్ఞేయాః సప్తవింశతిశ్చాపరే ।
 ఉభయోరర్థయోర్ఘ్ణయో మాత్రాపిణ్డో విభాగశః ॥ ౨౦౫॥
 త్రింశత్తస్యాశ్చ యది స్యురేతాని ద్విగుణాని తు ।
 త్రిణ్యక్షరాణి చాన్యాని న్యస్య సంఖ్యావిభాగశః ॥ ౨౦౬॥
 ఏతాని లఘుసంజ్ఞాని నిర్దిష్టాని సమాసతః ।
 సర్వేషాం చైవమార్యాణామక్షరాణాం యథాక్రమమ్ ॥ ౨౦౭॥

అర్ధాష్టమగణార్థా వ సవవార్యా ప్రకీర్తితా ।

షష్ఠశ్చ ద్వివికల్పస్తు నైధనే హ్యేకసంస్థితః ॥ ౨౦౮ ॥

పశ్చాద్వా యో గణః షష్ఠ ఏకమాత్రః స ఉచ్యతే ।

ద్వివికల్పస్తు యః షష్ఠో గురుమధ్యో భవేత్తు సః ॥ ౨౦౯ ॥

యథా సర్వలఘుశ్చైవ యతిః సంఖ్యాసమాశ్రితా ।

సా ద్వివీతీయా ద్విలఘుకా సప్తమే ప్రథమే యతిః ॥ ౨౧౦ ॥

గురుమధ్యవిహీనస్తు చతుర్థణసమన్వితః ।

అయుగ్గణో విధాతవ్యః యుగ్గణస్తు స ఏవ చ ॥ ౨౧౧ ॥

ప్రథమతృతీయౌ పాదౌ ద్వాదశమాత్రౌ భవేత్తు సౌ పథ్యా ।

విపులాన్యా ఖలు గదితా పూర్వోదితలక్షణోపేతా ॥ ౨౧౨ ॥

పథ్యా యథా -

రక్తమృదుపద్మనేత్రా సితదీర్ఘబహులమృదుకేశీ ।

కస్య తు పృథుమృదుజఘనా తనుబాహ్వాం సోదరీ పథ్యా ॥ ౨౧౩ ॥

విపులా యథా -

విపులజఘనవదనస్తననయనైస్తాస్త్రాధరోష్ఠకరచరణైః ।

ఆయతనాసాగణైర్లలాటకరైః శుభా కన్యా ॥ ౨౧౪ ॥

ద్వివీతీయశ్చ చతుర్థశ్చ గురుమధ్యగతో భవేత్ ।

ఉభయోరర్థయోర్యత్ర విజ్ఞేయా చపలా యథా ॥ ౨౧౫ ॥

ఉద్భటగామినీ పరుషభాషిణీ కామచిహ్నాకృతవేషా ।

జానాతి మాంసయుక్తా సురాప్రియా సర్వతశ్చపలా ॥ ౨౧౬ ॥

పూర్వార్ధే లక్షణం హ్యేతదస్యాః స చ ముఖేన తు ।

పశ్చిమార్ధే తు చపలా యస్యాః సా జఘనేన తు ॥ ౨౧౭ ॥

ముఖచపలా యథా -

ఆర్యాముఖే తు చపలా తథాపి చార్యా న మే యతః సా కిమ్ ।

దక్షా గృహకృత్యేషు తథా దుఃఖే భవతి దుఃఖార్తా ॥ ౨౧౮ ॥

జఘనచపలా యథా -

వరమృగనయనే చపలాసి వరోరు శశాంకదర్పణనిభాస్యే ।

కామస్య సారభూతే న పూర్వమదచారుజఘనేన ॥ ౨౧౯ ॥

ఉభయోరర్థయోరేతల్లక్షణం దృశ్యతే యది ।
 వృత్తజ్ఞైః సా తు విజ్ఞేయా సర్వతశ్చపలా సఖి ॥ ౨౨౦ ॥
 కార్యో ద్వాదశమాత్రౌ చ పాదావాద్యౌ తృతీయకౌ ।
 అష్టాదశ ద్వితీయం చ తథా పంచదశోత్తమా ॥ ౨౨౧ ॥
 చతుఃపచ్చప్రకారాణాం చతుష్కాణాం విశేషతః ।
 ప్రస్తారయోగమాసాద్య బాహుల్యం సమ్ప్రదర్శయేత్ ॥ ౨౨౨ ॥
 పచ్చపచ్చాశదాద్యా తు త్రింశదాద్యా తథైవ చ ।
 ఆర్యా త్వక్షరపిణ్డేన విజ్ఞేయాత్ర ప్రయోక్తృభిః ॥ ౨౨౩ ॥
 త్రింశతస్త్యథ వర్ధేభ్యో లఘువర్ణత్రయం భవేత్ ।
 శేషాణి గురుసంఖ్యాని హ్యేవం సర్వత్ర నిర్దిశేత్ ॥ ౨౨౪ ॥
 సర్వేషామేవ చార్యాణామక్షరాణాం యథాక్రమమ్ ।
 సర్వేషాం జాతివృత్తానాం పూర్వముత్తరసంఖ్యయా ॥ ౨౨౫ ॥
 వికల్పగణనాం కృత్వా సంఖ్యాపిణ్డేన నిర్దిశేత్ ।
 ఆర్యాగీతిరథార్ద్రైవ కేవలం త్వష్టభిర్గణైః ॥ ౨౨౬ ॥
 ఇతరాధే జః షష్టస్తు నలఘుగణ ఇష్యతే ।
 వృత్తైరేవం తు వివిధైర్నాచన్దస్సముద్భవైః ।
 కావ్యబన్ధాస్తు కర్తవ్యాః షట్త్రింశల్లక్షణాన్వితాః ॥ ౨౨౭ ॥
 ఇతి భరతీయే నాట్యశాస్త్రే ఛన్దోవిచిత్రిమా పంచదశోఽధ్యాయః ।

Encoded by Sowmya Krishnapur krsowmya@yahoo at com

Natya Shastra Chapter 15

pdf was typeset on March 24, 2024

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

